

Revus

Journal for Constitutional Theory and Philosophy of
Law / Revija za ustavno teorijo in filozofijo prava

15 | 2011

Zakonoslovje

Pravna teorija in naravno pravo v Vebrovi *Etiki*

The theory of law and natural law in Veber's Etika

Emanuele Marini

Electronic version

URL: <http://journals.openedition.org/revus/2052>

DOI: 10.4000/revus.2052

ISSN: 1855-7112

Publisher

Klub Revus

Printed version

Date of publication: 10 juin 2011

Number of pages: 109-112

ISSN: 1581-7652

Electronic reference

Emanuele Marini, « Pravna teorija in naravno pravo v Vebrovi *Etiki* », *Revus* [Spletna izdaja], 15 | 2011,

Datum spletne objave: 10 juin 2013, ogled: 03 mai 2019. URL : <http://journals.openedition.org/revus/2052> ; DOI : 10.4000/revus.2052

All rights reserved

Emanuele Marini

Pravna teorija in naravno pravo v Vebrovi *Etiki*

France Veber, *Etika. Prvi poizkus eksaktne logike nagonke pameti* (1923)

Članek obravnava pravno teorijo, ki je prisotna v končnem delu Vebrovega spisa *Etika. Prvi poizkus eksaktne logike nagonke pameti*. Veber se le mimogrede ukvarja s teorijo prava, vendar njegov prispevek ni zanemarljiv. Vebrova *Etika* je logika nagonke pameti: Veber, gledano iz čistega predmetnoteoretičnega vidika, ne sestavlja zbirke moralnih zapovedi, ampak namerava orisati najsplošnejša formalna načela, ki določajo pravilnost nagonkega doživetja. Tega, kaj mora posameznik narediti v danem trenutku, logika nagonke pameti ne more povedati, ker je le formalna veda. »Most« med formalnim in materialnim pristopom nravnemu problemu Veber najde v glasu vesti, ki svetuje posamezniku, kaj naj naredi v konkretnem delovanju. V soglasju s tem mora biti državno pravo osnovano na načelih nagonke logike, ker bi bilo drugače brez vsake veljavnosti. Pravo velja, v kolikor je utemeljeno na logiki, ki orisuje imanentna načela človeške narave; cilj prava je pospeševanje čim bolj pravilnega življenja posameznikov in družbe. Z druge strani vsebina tega prava ni enkrat za vselej določena in napisana, ampak vsakič izhaja iz hermenevtike, ki jo posamezniki in družba morajo izvršiti o sebi in o svoji naravi. *Etika* »zdravega razuma« in »povprečnega človeka« je po Vebro najboljše model za materialno izpolnjenje formalne nagonke logike.

Ključne besede: etika, nagonka pamet, logika, normativnost, zakonodaja, Veber

Šele danes se filozofiji Franceta Vebra name-nja tisto pozornost, ki bi si jo zaslužila že davno. Obravnave njegove filozofije¹ se z njo ukvarjajo v glavnem s spoznavno-teoretičnega in etičnega vidika. Vendar pa Vebro ni bila tuja niti teorija prava, čeprav seveda ni bila med glavnimi temami njegove filozofije. Veber jo omenja skoraj mimogrede, a njegov prispevek kljub temu ni zanemarljiv. Pričujoči članek ponuja prvi poskus analize Vebrove pravne teorije, začenši z obravnavo, ki jo Veber posveča teoriji prava kot razvoju in logični posledici teorije najstva.

1 UVOD

France Veber je prvič oblikoval strukturo in teorijo najstva v disertaciji *Die Natur des Sollens*, ki jo je napisal v nemščini med prvo svetovno

vojno. Ta teorija je bila potem umeščena v knjigo *Sistem filozofije* kot njen sestavni del, svojo končno obliko pa je našla v knjigi *Etika. Prvi poizkus eksaktne logike nagonke pameti*, objavljeni leta 1923, ko je Veber že bil profesor filozofije na Univerzi v Ljubljani. Teorija najstva je torej ena iz glavnih tem Vebrove filozofije, s katero se peča od začetka do konca svoje filozofske dejavnosti.

Podnaslov *Etike* je *Prvi poizkus eksaktne logike nagonke pameti*. To pomeni, da knjiga ni zbirka moralnih zapovedi, ampak Veber v njej pojmuje etiko s čistega predmetno-teoretičnega vidika kot logiko nagonke pameti. Veber je prepričan, da imajo nagonski doživljaji lastna načela, aksiome in teoreme, ki jih je treba raziskovati in sistematično urejati s strogo logiko, ki se razlikuje od klasične logike umske pameti (čeprav ji je hkrati podobna): klasična logika se ukvarja s sodbami in mislimi, medtem ko logika nagonke pameti namerava raziskovati nič manj stroge zakonitosti, ki oblikujejo strukturo pravilnega čustvenega in

¹ Matjaž Potrč, Bojan Žalec ter Vojko Strahovnik so med drugimi v zadnjih časih posvetili pozornost Vebrovi filozofiji.

etičnega doživetja ter vrednotenja (čustvovanja in stremljenja).

Ne smemo pričakovati obravnave in kategorizacije posameznih človeških dejanj, ki bi lahko določila, katera dejanja so moralna in katera nemoralna. Vebrova logika nagonske pameti je kritična obravnava imanentne logike nagonskega doživetja, ki je neposredno pomembna za pravilno temeljno ocenjevanje človeških dejanj. Socialni in izobraževalni cilj Vebrovemu delu ni tuj², vendar njegov glavni namen ni zagotavljanje »praktičnega navodila« za izobraževanje posameznikov in družbe. Veber predstavlja strukturo in logiko čustvenega in nagonskega doživetja, toda prepušča moralnim subjektom pridobiti neposredna veljavna pravila za posamezne primere. Logika nagonskega doživetja, ki jo Veber obravnava v *Etiki*, ni nič drugega kot analog aristotelске formalne logike: sklop pravil, po katerih lahko pridemo do ustreznega čustvovanja in stremljenja in lahko presojava o pravilnosti in nepravilnosti lastnih in tujih doživetij. Kot je Aristotel oblikoval aksiome in načela logike misli in sodb, ne glede na posamezne primere, za katere se logika uporablja, tako namerava Veber prvič v zgodovini filozofije izgraditi »logiko srca«,³ kar pomeni podobni logični sistem za nagonsko doživetje. Načela, ki jih Veber izpelje, so torej neodvisna od posameznih izkušenj in se uporabljajo ne glede na empirične dejavnosti zgodovinskih družb, tako kot so tudi neodvisna od posameznih moralnih načel, ki veljajo v določenem zgodovinskem obdobju v dani družbi. Na enak način ari-

stotelška logična načela veljajo ne glede na posamezne misli in filozofske smeri, ki jih uporabljajo.

2 ETIKA IN PRAVO

Spis *Etika* vsebuje podrobno razlago etičnih postulatov in aksiomov, ki oblikujejo strukturo formalne logike nagonskega doživetja. Ta razlaga je najpopolnejša obrazložitev strukture najstva (nem. *Sollen*), ki jo je Veber orisal v spisu *Die Natur des Sollens*.

Ob zaključku svoje *Etike* Veber poskuša odgovoriti na vprašanje, ki je značilno za etiko skozi svojo zgodovino, in sicer vprašanje o ciljih človeškega življenja. Cilj ni in ne more biti niti sreča niti blaginja niti korist. Cilj je, v skladu s formalnimi načeli opisanimi v *Etiki*, vedno pravilno življenje z etičnega vidika. Ta pravilnost je v nekaterih primerih morda tudi v nasprotju z občutkom sreče ali s koristjo. Očitno takšne popolnosti nihče ne more doseči sam od sebe, se pa od vsakogar pričakuje, da k njej vsaj stremi. Velja namreč načelo, da formalna pravilnost doživetij pomaga doseči vsebinsko, materialno pravilnost, ki je dejanski cilj etične vzgoje. Nadalje mora imeti med pravilnostjo umskega in nagonskega doživetja prednost zadnje, prvič zato ker vsi menijo, da je moralen subjekt, ki ni izobražen, bolj vreden kot izobraženec, ki se ne zna pravilno obnašati, drugič pa tudi zato, ker nepravilno etično življenje povzroča, ali lahko povzroči, uničenje človeka kljub njegovemu znanstvenemu prispevku za človeštvo. Vse, kar velja za posameznike, velja tudi za družbo in človeštvo:

*Kultura človeštva ni nič več in nič manj nego njegova vsakokratna stopnja orisane pravilnosti kakor njegovega predstavljanja in mišljenja tako njegovega čustvovanja in stremljenja, pred vsem pa njegovega čustvovanja in stremljenja.*⁴

To morajo ustrezno upoštevati vzgojitelji in državniki, ki jim je Vebrovo delo posvečeno in katerim želi služiti kot vodilo: ti morajo najprej poskušati spodbujati pravilnost čustvenega in nagonskega doživetja državljanov, kljub dejstvu, da se je zahodna civilizacija skoraj v celoti zanimala

2 Spis *Etika* nosi posvetilo »Vzgojiteljem in državnikom!«.

3 »Moja etika, podana v pričujočem spisu, pa noče biti nič več in nič manj, nego prav takšna posebna in doslej vsaj v tej sistematičnosti neznana logika, namreč logika čustvovanja in stremljenja, logika – srca: *Etika*. Prvi poizkus eksaktne logike nagonske pameti, Ljubljana, Učiteljska tiskarna, 1923, 7. Prim. tudi: »Weber selbst vergleicht im Vorwort seine neue emotionale Logik mit der rationalen Logik von Aristoteles, als wollte er mit seinem Werk ein drittes Organon neben dem alten Aristotelischen und dem Novum organon von Fr. Bacon schaffen«: Anton Trstenjak, *Franz Webers philosophisches Gedankengut im Umriß*, v: Anton Trstenjak (ur.), *Vom Gegenstand zum Sein. Von Meinong zu Weber. In Honorem Francisci Weber Octogenarii*, München, Trofenik, 1972, 49.

4 France Veber, *Etika*. Prvi poizkus eksaktne logike nagonske pameti, Ljubljana, Učiteljska tiskarna, 1923, 574.

le za intelektualno izobraževanje. Veber izraža upanje, da je po stoletjih umskega izobraževanja na podlagi klasične Aristotelove logike morda prišel čas za tako izobraževanje, ki je namenjeno predvsem »kulturi srca« in skrbi za nagonso pamet, tako kot je klasično izobraževanje skrbelo za intelektualne vsebine. Cilj je to, da primanjkovalje nagonске vzgoje ne škodi intelektualnim sposobnostim, kar bi lahko povzročilo nevarno krizo celotnega človeštva.

Kar se tiče države in državnega prava, ki uživa pravico uporabe sile, Veber pravi:

O vsakem državnem pravu in o vsakem državnem zakonu mora namreč brezpogojno veljati vsaj to, da popolnoma soglaša s temeljnimi postulati naše vesti ali, kakor se zdaj tudi lahko izrazim, da popolnoma soglaša s temeljnimi postulati in aksijomi logike nagonске pameti. Kakor hitro bi bilo o kateremkoli državnem pravu in zakonu dognano, da striktno nasprotuje še tako malenkostnemu aksijomu nagonске pameti in torej obenem še tako malenkostnemu aksijomu etičnega ali moralnega udeleževanja, v tem trenutku bi izgubilo to državno pravo in ta državni zakon vsako objektivno veljavnost, v tem trenutku bi vsak državljan bil naravnost dolžan, zastaviti vse svoje moči za njih takojšnjo razveljavljenje.⁵

Državno pravo in zakonodaja morata – če je treba tudi na prisilni način – spodbujati pravilnost nagonskega življenja državljanov, ki se ne razlikuje od pravnega življenja, ki naj bi ga imelo vsako popolnoma moralno bitje. Državna zakonodaja je torej podložna aksiomom nagonске logike, s katerimi se mora ujemati, da bi bila lahko veljavna. Če je nepredstavljivo, da dejansko obstaja »dovršena država«, ki izpolnjuje vsa načela nagonске logike, je kljub temu treba zahtevati doseganje vsaj osnovnih načel in izvajanje drugih pravil v skladu s prednostjo materialnega nad formalnim, saj Veber meni, da je formalna pravilnost vrlina, ki spodbuja materialno pravilnost doživetij.

Popolna, t.j. takšna država, čije prava in čije zakoni bi bili v resnici v najstrožjem smislu besede objektivna državna prava in objektivni državni zakoni, bi bila edino takšna država, v kateri bi

se moralo vršiti in opuščati vse to in edino vse to, kar naj se v najobjektivnejšem smislu besede vrši in opušča, torej država, čije prava in čije zakoni bi bili samo totalni refleksi vsega tega, kar nam veleva nagonska pamet sama, t.j. kar bi nam velevala najidealnejša nagonska pamet sama.⁶

Čeprav etika kot logika nagonске pameti ne more kot taka povedati, kakšna oblika države ali prava je v določenem zgodovinskem obdobju najboljša, pa že sama po sebi pomeni osnovno pravno znanost, s katero se mora ukvarjati vsak, ki želi organizirati pravilni državni sistem in ustrezno zakonodajo. Odgovor na vprašanje o pravičnosti ali pravilnosti državnega prava ne more izhajati iz analize države in državnega prava kot takega, temveč iz analize logičnih in filozofskih načel, ki oblikujejo in morajo oblikovati vse pravne predmete.

3 ZAKLJUČNE MISLI

Psihološka metoda, pridobljena v obdobju sodelovanja z Graško šolo, Vebru omogoča, da izvaja človeško socialnost iz strukture njegove individualnosti in da opredeli temeljne lastnosti te socialnosti s postopkom, ki je zelo podoben tistemu, s katerim je že izvedel strukturo človeškega posameznika. V tem splošnem okviru ima svoje mesto Vebrovo pojmovanje praktične in pravne plasti človeškega dejanja. Vemo, da se etika kot logika nagonске pameti ne ukvarja z vsebino posameznih izkušenj, ampak le orisuje splošni okvir njihovih zakonitosti; zaradi načel, ki jih Veber izbira in postulira za opredelitev »glasu vesti« kot stičišča, kjer se dualizem med abstraktnostjo splošne okvirne strukture in individualnostjo vsakega posameznega dejanja končno reši, se nam zdi, da Veber v bistvu soglaša s tako imenovano etiko »zdravega razuma« in »povprečnega človeka«. Ta etika se sklicuje na tisto, kar bi lahko imenovali kot neke vrste »naravno pravo« (tega izraza Veber v svojih spisih ne uporablja), ki samo po sebi pripada človeku in proti kateremu se človek, ki ni »rojen kriminallec«, ne more upreti, če ne želi zanikati tega, kar on sam je. Klic k »zdravemu razumu« in »občutku realnosti«, v katerem človek (čeprav ne vedno izrecno) gotovo ve, da spozna

5 Veber 1923 (op. 4), 576.

6 Veber 1923 (op. 4), 579.

realni svet in ne zgolj mentalno podobo ali idejo, je po našem mnenju drugo ime za tisti privilegij, ki ga Veber dodeljuje »človeški naravi« ali »vesti, ki misli na naraven način« in ki na tak način daje konkretno vsebino apriorni splošni strukturi, ki jo je Veber izvedel v svoji logiki nagnonske pameti.

»Glas vesti« posamezniku svetuje tista načela, ki so že od začetka vpisana v njegovi naravi. Ta načela ne morejo biti v nesoglasju z aksiomi čiste logike, ki predpisujejo pravilnost doživetij. To omogoča prehod iz čisto formalne zakonitosti do praktične razumnosti dejanskega življenja. Ta harmonija je ukoreninjena v ontološki strukturi človeka in sveta, ki ureja razvoj empirične morale, pozitivnega zakona ter prava, ki ne morejo biti v nasprotju s tem, kar je značilno za naravo človeka in družbe (struktura družbe je odraz ali ontološki razvoj strukture posameznega človeka). V tem smislu pravni ali družbeno-politični ustroj države, ki bi bil v nasprotju s tem, kar je človeška narava, ne zasluži človekovega odobravanja, ampak bi bilo celo potrebno njegovo takojšnje razveljavljenje. Po Vebru torej normativnosti ni mogoče ločiti od naravne strukture, zakonodajne oblasti pa bi morale najprej razmisliti o ontološki strukturi človeka in družbe za razvoj pravnih norm, ki so ne samo v skladu s to strukturo, ampak imajo kot glavni cilj moralni razvoj in pospešitev posameznika in družbe, v smeri vedno bolj zvestega spoštovanja tistih zakonov, ki niso nič drugega kot izraz ontološke strukture same narave.

Prepričani smo, da je takšno stališče, ne glede na morda pretirano deduktiven postopek, s katerim Veber iz splošnih načel izvaja celo strukturo človeka in družbe, zelo zanimivo za oblikovanje sintetičnega razmišljanja o odnosu med naravo človeka in družbe ter pozitivno zakonodajo. Opažamo, da Veber ne določa in ne fiksira enkrat za vselej načel in zakonov naravnega prava. On le sklepa, da pozitivno pravo ne sme biti v nasprotju z naravnimi načeli (za katera Veber kaže samo najbolj osnovne črte), sicer ga je treba razveljaviti. Strinjamo se z njim: verjamemo namreč, da narave ne smemo pojmovati neodvisno od zgodovine. Ontološke strukture človeka in družbe ni mogoče odkriti brez *hermenevtike*, v kateri človek in družba odkrijeta smisel svoje narave. Z drugimi besedami, naravno pravo ni enkrat za vselej napisano pravo, ki mora biti preprosto preneseno v pozitivne zakone, ampak je analog nagnonske

in telesne pasivnosti v filozofski antropologiji; to je skupno izhodišče, »izvir smisla in pomena«, ki ga mora, da bi bil istinit in torej učinkovit, človek vedno znova sprejemati in usvajati. Človek v svojem dejanju odloča o sebi in v tej odločitvi odloča tudi o smislu pasivnosti, ki stoji pred njim kot izvir in temelj smisla njegovega dejanja. Naravna normativnost strukture posameznika in družbe, če se opravlja na vsaj formalno pravilen način, je v različnih obdobjih temelj za pozitivne zakonodaje, ki ne izhajajo zgolj iz »prevoda« določenih načel v prakso, ki so sama po sebi splošno veljavna in zaradi tega brez konkretne vsebine, ampak iz praktične odločitve človeka kot posameznika in kot družbenega bitja o sebi samem in o svojih odnosih z drugimi. Veber teži k obravnavi te vzajemnosti, vendar jo lahko zaradi svoje metode in pozitivistične dediščine le postulira in domneva, ne more pa je popolnoma upravičevati v obliki glasu vesti in njegovih načel, ki ostanejo končno nedoločena.⁷

Predstavitev avtorja

Emanuele Marini, rojen l. 1973, je v Milanu diplomiral iz filozofije l. 1998, iz prava (z disertacijo o Francetu Vebru) l. 2010, ter iz teologije l. 2011. Govori slovensko in marsikatero druge jezike. Leta 2005 je objavil knjigo Vita, corpo e affettività nella fenomenologia di Michel Henry. Njegova disertacija iz filozofije prava o Francetu Vebru, skupaj z prvim italijanskim prevodom Vebrove Filozofije, je že pripravljena za tisk.

⁷ Popolnejšo razpravo in analizo o Vebrovi filozofiji bomo podali v naši disertaciji, ki je v tisku in vsebuje obsežno Vebrovo bibliografijo: Emanuele Marini, Uomo, dovere, etica nella filosofia di France Veber (1890-1975), v: France Veber, *Filosofia. Dottrina fondamentale sull'uomo e sul suo posto nella creazione* (ital. prevod Emanuele Marini), Cittadella, Assisi, 2011 (v tisku).